

припадника НОП-а, чланова ЈНОФ-а. Влада је ретко држала састанке, а са седница Привремене владе још ређе су давана саопштења. Приређивачи дају опис пронађених докумената и наглашавају да документима недостају потписи и печати, као и да није поштована пракса да се они на наредним седницама верификују. То доводи у питање њихову аутентичност, па су приређивачи дали објашњење због чега су се одлучили за њихово објављивање. Сматрали су да је провера на основу друге доступне документације, исцрпна стручна објашњења и презентација у истом зборнику, документације која представља легализацију одлука — могућност да се отклони сумња, оставивши отвореним њихово даље проверавање. На почетку су објављене одлуке Другог заседања АВНОЈ-а о конституисању АВНОЈ-а и о именовању НКОЈ-а, затим састав Председништва АВНОЈ-а и одлуке Другог заседања АВНОЈ-а на федеративном принципу. уз то, дате су исцрпне информације о изградњи федерације у току рата и о постојећем паралелизму власти после образовања НКОЈ-а па све до споразума Тито-Шубашић.

Први део (стр. 3-121) чине Записници НКОЈ-а и Владе ДФЈ, укупно их је 36, за раздобље од 3.12.1943. до 2.2.1946. године. Записника са седница Министарског савета ДФЈ, ако се рачуна и Записник о саставу Владе ДФЈ од 7.3.1945. године има укупно 12. Поред њих објављен је и Записник са седнице Владе

ФНРЈ од 2.2.1946, као и факсимили неких записника. Напомене уз ове записнике врло су исцрпне и обимне (стр. 121-215).

Други део чине Прилози (стр. 219-687) у којима су објављена 163 документа намењена одбрани аутентичности претходних. Неки од ових докумената одавно су познати истраживачима док се други први пут код нас објављују, посебно преписка маршала Тита са Винстоном Черчиллом.

У земљама са развијеном историографском културом, овакав метод презентације докумената је уобичајен. Код нас је он још у зачетку и на његовом пробијању највише је до сада учинио проф. Петрановић. За објављивање овакве врсте зборника није било довољно само проналажење и селекција одређене документације, већ и дубоко опште познавање прилика и чињеница, као и способност селекција података. Све поменуто дипломо око аутентичности докумената изнете су с циљем да се испоштују стручно-методолошки захтеви историјске науке као што су, поред поштовања аутентичности, хронологија, сигнатура, порекло, време настанка итд.

Овакви зборници омогућују историчарима који се упуштају у још недовољно испитано поље југословенских збивања крајем другог светског рата да се једноставније и сигурније крећу.

Радмила РАДИЋ

Мира Богдановић, СРПСКИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ 1903-1914: НАЛИЧЈЕ ЛЕГЕНДЕ, Загреб, 1989, стр. 357

Раднички покрет, настао у земљи у којој је сељаштво чинило 87% становништва, може због своје друштвене и политичке маргиналности изгледати као недовољно интригантна тема за научно истраживање. Тај утисак је, међутим, погрешан. Наука је, пре свега,

саму себе задужила. Послератна српска историографија, која се својим значајним делом бавила проблемима радничког покрета у Србији, створила је од те теме полигон за политичке потврде пропуштајући тако да постави важна питања и на њих одговори. Тако

оформљен начин размишљања који се неретко кретао у категоријама позитивног и негативног, створио је једнозначну слику о српском радничком покрету која науци намеће обавезу да ту тему наново истражује. Поред тога, одмеравањем стварног значаја овог научног питања, нејако српско радништво и његови облици организовања добијају своје место у целокупности српског друштвеног и политичког живота, чији су они део и без кога се не могу разумети. На крају, српски социјализам говори и о српском друштву, управо кроз питање како је једна аграрна средина себи прилагодила идеју насталу у сасвим другачијим друштвеним условима.

Та полазишта одредила су истраживање и књигу Мире Богдановић „Српски раднички покрет 1903-1914: наличје легенде“. Ова књига, поред својих истраживачких вредности, истовремено има значај живе и убедљиве дискусије са српском историографијом радничког покрета. Изашла је у Загребу 1989. године, и превод је докторске дисертације одбрањене 1988. на Државном универзитету Гронинген у Холандији.

У уводном делу М. Богдановић излаже основе свог методолошког приступа који до пуног изражаја долази у новој периодизацији историје радничког покрета Србије у времену од 1903. до -1914. године:

прва фаза — 1903-1905: организационо конституисање радничког покрета у Србији и разлаз са опозицијом по питању централизованог организационог модела;

друга фаза — 1905-1912: функционисање централистичког организационог модела, и

трећа фаза — јесен 1913-лето 1914: реконструисање покрета после балканских ратова и избијање светског рата.

Полазиште у разликовању фаза је формално — организационо конституисање покрета као централистичког монолита уз водећу улогу Српске со-

цијалдемократске партије, при чему ауторка посебно наглашава неспојивост ове организационе концепције са потребама, могућностима и интересима занатлијског радништва пре првог светског рата. Такав приступ, у којем ауторка није узимала партијске програме и резолуције као реалност, довео је до закључка да је основно обележје радничког покрета у датом времену — перманентна криза. Криза се манифестовала кроз равнодушност према централистички устројеним организацијама, аљкавост у извршавању чланских обавеза, непостојање континуитета у раду организација, игнорисање партије, партијске штампе и литературе. Она објашњава да је такво стање последица кризе једног октроисаног организационог модела комбинованог са неспособношћу обичног чланства да дела у сагласности са високим очекивањима класно свесног вођства. Тиме је образложено неприхватање досадашње периодизације која је као кризно време узимала године од 1905. до 1908, чиме се претпоставља стабилност и зрелост покрета у времену пре и после кризе.

Мира Богдановић као основни предмет свог истраживања узима главног актера радничког покрета — радника. Она се усредсређује на битне карактеристике српске радничке класе, покушавајући да кроз њене штрајкове и организоване синдикалне акције схвати њен прави интерес, који се, према њеном мишљењу, не може наћи у резолуцијама које је написала „авангарда“. Проучавајући танану структуру српског радништва ауторка констатује да су радничке организације до првог светског рата обухватале искључиво занатлијске раднике, који су чинили претежан део српског радништва уопште. Сматрајући то кључном чињеницом, она закључује да је та структурна одредница била пресудна и за сам карактер покрета. Посвећујући поглавље српском радништву, Богдановићева је у маниру социјалне историје расветлила оне делове свакодневног живота

и духовног света српског радништва који су важни за потпуније схватање проблема. Један од кључних закључака овог дела књиге јесте да је међу занатлијским радницима владао еснафски дух који је водио сепаратизму у српском синдикалном покрету и био доказ слабе развијености класне свести. То је, према мишљењу ауторке, водило младе ортодоксне активисте ка претераном форсирању политичке акције која је требало да премости поделе.

Управо у том проблему Мира Богдановић види и кључ сукоба између „револуционарне” и „реформистичке” струје око дефинитивног решења организационог питања у српском радничком покрету. Предмет спора је однос између економских и политичких метода борбе. Писац износи, за нашу историографију ново мишљење, да група „анархосиндикалиста”, која је била оптужена да одбацује политичко организовање радника, заправо није била синдикалистичка у западноевропском смислу термина. Обе струје српског радничког покрета тежиле су истом циљу, а разлике су биле у средствима и темпу спровођења реорганизације. Ауторка даље каже да је та разлика проистекла из начина на који су гледали на степен развијености српског друштва и улогу радничког покрета у њему. Тако је „реформистичка” струја, коју су чинили Коста Јовановић, Јован Скерлић и Милорад Поповић, полазећи од услова који су преовлађивали у Србији, сматрала да је неопходно ојачати синдикате јер ће економска борба са послодавцима водити класној поларизацији, уклањајући тако једну од највећих препрека развоја класне свести. Посебну пажњу Мира Богдановић посвећује ставовима Јована Скерлића које процењује као реалистичне и конструктивне одговоре на изазове социјалне стварности Србије. Скерлић је, према њеним речима, заузео средњу позицију између историјски превазиђеног Светозара Марковића

и за Србију неодговарајућег марксизма Друге интернационале.

Једно поглавље књиге посвећено је радничким штрајковима који су обележили читаво раздобље до 1914. године. Мира Богдановић закључује да су приоритет за српско радништво имали штрајкови а не питање организације покрета, па да је, према томе, пажња историографије била погрешно усмерена према врховним телима покрета, управама ССДП и Главном радничког савеза, које је мало ко следио. Закључак ауторке је да су спонтани штрајкови били основни начин борбе српске радничке класе и да су сви покушаји руководства да у њих унесе ред и дисциплину, солидарност и класну свест — били неуспешни. Одатле произлази и смела теза да је ССДП била у контрадикцији са правим и виталним интересима занатлијске радничке класе.

У закључном делу под називом „Проклетство заосталости: приоритет политике”, Мира Богдановић даје анализу узрочно-последичне везаности архаичних услова српског друштва и ортодоксног правца руководства радничког покрета. Економску и културну заосталост Србије она узима као контекст који је обележио идеје и акције српских ортодоксних социјалиста. Партикуларизам и еснафска себичност српског радништва, према њеном мишљењу, депримирао је марксисте који су у могућности стварања различитих идеолошких струја видели услов за разбијање покрета. Одговор који су они дали на ову опасност био је ригорозни идеолошки монолитизам и приоритет политичке борбе над економском.

Приказ о овој занимљивој и по много чему новој књизи треба завршити уводним речима Мире Богдановић: „Историја социјализма исто је тако занимљива као Бизмарк, цар Лазар и слично. Само јој треба дати дигнитет историјске науке”.

Дубравка СТОЈАНОВИЋ